

Alicja Piotrowska

Praca doktorska

Possessive expressions in Danish and Swedish in a diachronic and synchronic perspective

Streszczenie w języku polskim

Wyrażenia dzierżawcze w językach duńskim i szwedzkim w ujęciu diachronicznym i synchronicznym

Cel pracy

Przedmiotem rozprawy są nominalne wyrażenia dzierżawcze w językach duńskim i szwedzkim analizowane w ujęciu diachronicznym i synchronicznym. Do analizowanych w dysertacji konstrukcji dzierżawczych należą: dopełniacz -s (nazywany też s-genitivem, np. *Annas hus* ‘dom Anny’), konstrukcja dzierżawcza z przyimkami (*tornet på kyrkan* ‘wieża kościoła’, dosłownie: ‘wieża na kościele’) zaimki dzierżawcze zwykłe (*hennes hus* ‘jej dom’) oraz zwrotne (*sitt hus* ‘swoj dom’). Głównym celem naukowym projektu jest zbadanie dystrybucji oraz cech charakterystycznych wymienionych konstrukcji dzierżawczych ze szczególnym uwzględnieniem czynników, które mogą wpływać na wybór danej konstrukcji. Dopełniacz -s i konstrukcja przyimkowa mogą być do pewnego stopnia używane wymiennie we współczesnych językach duńskim i szwedzkim (por. duńskie przykłady: *Danmarks statsminister* lub *statsministeren i Danmark* ‘premier Danii’). Kiedy dwie konstrukcje używane są w tej samej funkcji, w tym przypadku w celu sygnalizowania relacji dzierżawczej między referentami wyrażonymi w grupach nominalnych, różne czynniki mogą wpływać na wybór jednej z konstrukcji. Czynniki te mogą być w swojej naturze fonologiczne, morfologiczne, syntaktyczne, semantyczne, pragmatyczne lub nawet stylistyczne. Celem niniejszej dysertacji jest zbadanie jakie czynniki wpływają na wybór między dopełniaczem -s a konstrukcją przyimkową w językach duńskim i szwedzkim.

Tło teoretyczne dysertacji opiera się na założeniach Gramatyki Funkcjonalnej (Halliday 1970; 1973; Dik 1978; Siewierska 1991; Givón 1995a; 2001; Halliday & Matthiessen 2004). Główne założenia Gramatyki Funkcjonalnej to: (1) struktura językowa służy kognitywnym i komunikacyjnym funkcjom; (2) struktura nie jest arbitralna, jest motywowana i ikoniczna; oraz (3) zmienność i zróżnicowanie struktury są wszechobecne (Givón 1995a: 9). Z powyższych założeń, drugie jest szczególnie ważne przy badaniu zróżnicowania struktur dzierżawczych, ponieważ odwołuje się do idei, że strukturą języka

rzędzą pewne czynniki językowe i pozajęzykowe. Wśród czynników najczęściej wskazywanych w badaniach nad angielskimi konstrukcjami dzierżawczymi są żywotność, topikalność, długość (lub waga) grupy nominalnej oraz rodzaj relacji dzierżawczej.

Na podstawie tych czynników oraz na podstawie założeń Gramatyki Funkcjonalnej, możemy zidentyfikować czynniki, które potencjalnie mogą mieć wpływ na wybór między dopełniaczem -s a konstrukcją przyimkową w językach duńskim i szwedzkim. Do czynników analizowanych w niniejszej dysertacji należą:

- w stosunku do grupy posesora: żywotność, określoność, topikalność oraz liczba, policzalność i abstrakcyjność;
- w stosunku do całej konstrukcji dzierżawczej: typ relacji dzierżawczej, długość grupy nominalnej (zarówno grupy nazywającej posesora, jak i nadrzędnika, tj. posesum), gatunek i rejestr tekstu.

Badanie tych czynników, jak i historycznego rozwoju wspomnianych konstrukcji dzierżawczych, opiera się o następujące hipotezy badawcze:

- A. Użycie konstrukcji dzierżawczych nie jest arbitralne, a zależne od szeregu wzajemnie wpływających na siebie czynników.
- B. Czynniki wpływające na użycie konstrukcji dzierżawczych zmieniają się w czasie.
- C. W tekstach historycznych nominalne konstrukcje dzierżawcze używane są częściej do wyrażania prototypowych pojęć dzierżawczych niż do wyrażania bardziej marginalnych pojęć. Zakres użycia konstrukcji dzierżawczych rozwija się zatem od prototypu do peryferii.

Zróznicowanie w nominalnych strukturach dzierżawczych zostało bardzo szeroko zbadane i opisane na gruncie języka angielskiego (Altenberg 1982; Jucker 1993; Rosenbach 2002; 2003; 2005; 2008; 2017; Kreyer 2003; Hinrichs & Szmrecsanyi 2007). Zjawisko to nie zostało jednak dotychczas zbadane na gruncie języków skandynawskich. Konstrukcja z dopełniaczem -s i jej rozwój w historii języków duńskiego i szwedzkiego została kompleksowo przeanalizowana (zob. Delsing 1991; 2001; Norde 1997; 2006; 2011; 2013; Börjars 2003; Piotrowska 2017; 2018a dla języka szwedzkiego; zob. Herslund 2001; Heltoft 2010; Perridon 2013 dla języka duńskiego), tymczasem konstrukcja dzierżawcza z przyimkami i jej rozwój nie cieszą się podobnym zainteresowaniem badaczy. Poniższa dysertacja ma na celu uzupełnienie wyżej wspomnianej luki w badaniach nad nominalnymi wyrażeniami dzierżawczymi w językach skandynawskich.

Rozprawa podzielona jest na siedem rozdziałów. W rozdziale pierwszym przedstawione zostało ogólne wprowadzenie oraz cele i hipotezy badawcze dysertacji. Rozdział drugi stanowi przegląd literatury i poprzednich badań nad dzierżawczością w języku w ujęciu typologicznym. W rozdziale tym przedstawione są definicje dzierżawczości, różne typy relacji dzierżawczych oraz szereg przykładów konstrukcji dzierżawczych, zarówno nominalnych, jak i predykatywnych, w językach świata. W rozdziale trzecim zaprezentowano przegląd nominalnych konstrukcji dzierżawczych będących w użyciu w językach duńskim i szwedzkim, zarówno w standardowych wersjach tych języków, jak i ich odmianach

dialektalnych. W rozdziale czwartym zaprezentowane zostały kwestie metodologiczne dysertacji, tj. najważniejsze założenia Gramatyki Funkcjonalnej ze szczególnym uwzględnieniem hierarchii żywotności, ikonicznej i ekonomicznej motywacji w języku oraz topikalności. W tym samym rozdziale szczegółowo omówione zostały również korpusy wykorzystane do badań, przyjęte zasady anotacji oraz wykorzystane w dysertacji testy statystyczne. Rozdziały piąty i szósty prezentują wyniki badań. W rozdziale piątym omówione zostały wyniki analizy duńskich i szwedzkich tekstów historycznych (1250–1700), ze szczególnym uwzględnieniem ogólnej dystrybucji konstrukcji dzierżawczych oraz czynników wpływających na użycie dopełniacza -s. W rozdziale szóstym omówione zostały wyniki analizy współczesnych tekstów duńskich i szwedzkich (tj. tekstów literackich, prasowych oraz blogów). Korzystając z modeli statystycznych opartych na regresji logistycznej, zidentyfikowane zostały czynniki, które mają największy wpływ na wybór między dopełniaczem -s a konstrukcją przyimkową. Rozdział siódmy zawiera podsumowanie i omówienie najważniejszych wyników oraz perspektywy dalszych badań.

Metodologia

Jak wcześniej wspomniano, tło teoretyczne dysertacji opiera się na Gramatyce Funkcjonalnej (Functional Grammar). Główną przesłanką Gramatyki Funkcjonalnej jest kontekstualna definicja gramatyki, według której konstrukcje gramatyczne i rządzące nimi reguły nie powstają w pustce, niezależnie od kontekstu, ale są z konieczności formowane w odniesieniu do szerszego kontekstu pragmatycznego oraz funkcji, które pełnią. W ujęciu funkcjonalnym język postrzegany jest jako narzędzie interakcji społecznej, które służy nawiązywaniu komunikacji. Co więcej, na zasady składniowe i formę konstrukcji wpływa sposób zastosowania i ostateczne przeznaczenie danej konstrukcji. Sposób użycia języka kształtuje jego formę. Zastosowana w dysertacji metodologia wpisuje się w funkcjonalne podejście do języka; należy jednak wspomnieć, że Gramatyka Funkcjonalna dzieli swoje założenia zarówno z Gramatyką Konstrukcji (Construction Grammar, CxG), jak i Językoznawstwem Kognitywnym (Cognitive Linguistics), które może być uznane za nurt nadrzędny w stosunku do Gramatyki Funkcjonalnej. W niniejszej dysertacji szczególny nacisk położony jest na następujące pojęcia wpisujące się w podejście funkcjonalne: znaczenie hierarchii i prototypów w kategoryzacji pojęć, motywację ikoniczną i ekonomiczną w języku oraz rolę struktury informacyjnej zdania.

Jednym z najważniejszych założeń metodologicznych w niniejszej pracy jest podział relacji dzierżawczych na prototypowe i peryferyjne (Langacker 1995; Taylor 1995). Prototypowe relacje dzierżawcze to takie, w których referent posiadający (posesor) i referent posiadany (posesum) występują w stosunkowo trwałej relacji, w której posesor sprawuje kontrolę nad posesum. Są to najbardziej uniwersalne relacje dzierżawcze takie jak relacja własności (np. dom Anny), relacja część–całość (np. ręka Anny) oraz relacja pokrewieństwa (np. siostra Anny). Pozostałe relacje, w których referent posiadający często jest nieżywy, określa się jako relacje peryferyjne. Są to między innymi relacje lokatywne (np. ulice Sztokholmu), relacje kontroli (np. autobus Anny), relacje atrybutywne (np. złość Anny), czy relacje abstrakcyjne (np. przyjazd pociągu). W stosunku do relacji semantycznych wyrażanych w konstrukcjach dzierżawczych ważne są również pojęcia ikoniczności i

ekonomii w języku (Haiman 1983; Givón 1995b). W niniejszej dysertacji konstrukcje dzierżawcze uważane są za ikoniczne, jeśli ukazują bliski związek między posesorem a posesum (np. relacje pokrewieństwa czy relacje część–całość). Konstrukcje dzierżawcze, które są ekonomiczne, są łatwiejsze do przetwarzania (np. takie, w których znana informacja pojawia się przed nową informacją lub takie, w których dłuższy człon występuje jako drugi we frazie).

Kolejnymi wykorzystywanymi w analizie narzędziami są skala żywotności (Silverstein 1976; Rosenbach 2008) oraz pojęcie topikalności (Siewierska 1991). Skala żywotności dzieli referentów na: ludzi, byty abstrakcyjne (np. diabeł, anioł), zwierzęta, byty kolektywne (np. firma, partia), byty temporalne, lokatywne oraz nieżywotne. Tak szczegółowy podział zastosowany został ze względu na poprzednie badania nad językami angielskim i szwedzkim, z których wynika, że dopełniacz -s częściej używany jest z referentami temporalnymi i lokatywnymi (np. *måndagens tidning* ‘poniedziałkowa gazeta’) niż nieżywotnymi (Koptjevskaja-Tamm 2002b; Rosenbach 2002). W stosunku do topikalności referentów zastosowany został podział *znany – nowy*; przy czym znany referent to taki, który został wcześniej wspomniany w tekście, a nowy referent to taki, który nie był wspomniany i nie ma żadnych koreferencyjnych grup nominalnych.

Analizy przedstawione w rozdziałach piątym i szóstym opierają się na korpusach tekstów. Pierwszy z nich to korpus historycznych tekstów duńskich i szwedzkich spisanych w latach 1250–1700. Okres ten obejmuje dwie epoki w rozwoju języków, tj. epoki staroduńską i starszwedzką (odpowiednio *gammeldansk* i *fornsvenska*) oraz epoki nowoduńską i nowoszwedzką (odpowiednio *nydansk* i *nysvenska*). Większość tekstów historycznych została skompilowana i anotowana na potrzeby projektu badawczego „Diachrony of article systems in Scandinavian languages” (Skrzypek, Piotrowska & Jaworski 2021). Teksty w korpusie historycznym reprezentują trzy gatunki, tj. teksty prawne, teksty religijne oraz teksty prozatorskie. Teksty prawne stanowią najstarsze zachowane źródła spisane w językach duńskim i szwedzkim w alfabecie łacińskim; są to teksty rodzime dla tego rejonu Skandynawii. Teksty religijne i prozatorskie z tego okresu były głównie adaptowane z języków niemieckiego lub łacińskiego. Korpus tekstów historycznych liczy 123 716 słów. Analizowany materiał to 4 000 konstrukcji dzierżawczych (2 000 w tekstach duńskich i 2 000 w tekstach szwedzkich). Korpus tekstów współczesnych został w całości stworzony na potrzeby niniejszego projektu badawczego. Obejmuje on współczesne teksty literackie, prasowe oraz notatki blogowe napisane w językach duńskim i szwedzkim. Trzy różne rejestry tekstów zostały wybrane po to, aby zapewnić różnorodność w użyciu języka oraz by sprawdzić, czy istnieją różnice w dystrybucji nominalnych konstrukcji dzierżawczych w tekstach o różnym rejestrze. Teksty zostały napisane w latach 2011–2019, zostały one dobrane przypadkowo na podstawie wyszukiwań w przeglądarce internetowej. Teksty literackie dobrane zostały wśród książek elektronicznych (e-booków) dostępnych w księgarniach internetowych Saxo.com (książki duńskie) oraz Bokus.com (książki szwedzkie). Teksty prasowe wybrane zostały z tekstów dostępnych w formule open access z czasopism takich jak *Berlingske*, *Videnskab*, *Ekstra Bladet* (czasopisma duńskie) oraz *Aftonbladet*, *Expressen*, *Dagens Nyheter*, *Forskning och framsteg*, *Språkbruk* (czasopisma szwedzkie). Notatki blogowe zostały dobrane na podstawie wyszukiwań w przeglądarce internetowej oraz na podstawie list najpopularniejszych blogów w danym języku. Korpus tekstów

współczesnych liczy 190 935 słów. Analizowany materiał to 4 577 konstrukcji dzierżawczych (2 480 w tekstach duńskich i 2 097 w tekstach szwedzkich). Zebrane konstrukcje dzierżawcze (tj. przykłady z dopełniaczem -s, konstrukcją przyimkową oraz zaimkami dzierżawczymi) zostały ręcznie anotowane w programie *DiaPoss* stworzonym na potrzeby projektu. Program ten umożliwia przechowywanie danych, anotację oraz generowanie prostych statystyk. Anotacja wybranych elementów jest wielopoziomowa – użytkownik definiuje i wybiera poziomy anotacji, czyli czynniki takie jak: rodzaj konstrukcji dzierżawczej, typ relacji dzierżawczej, żywotność, określoność, topikalność itd. W ramach podanych czynników użytkownik definiuje poszczególne tagi, np. referent ludzki, kolektywny, lokatywny, nieżywotny itp., co ułatwia późniejsze sortowanie danych i generowanie statystyk. Przy analizie materiału użyty wykorzystany został szereg testów statystycznych, które umożliwiają rozpoznanie relacji (o ile taka zachodzi) między danym czynnikiem a wyborem konstrukcji dzierżawczej. Dzięki takim testom jak test niezależności chi-kwadrat (*chi-square test of independence*), regresja logistyczna (*binary logistic regression*) czy analiza drzew klasyfikacyjnych (*Classification and Regression Tree Analysis*) możemy odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób dany czynnik (np. żywotność lub określoność posesora) wpływają na wybór dopełniacza -s w porównaniu z konstrukcją przyimkową.

Wyniki badań – korpus tekstów historycznych

Dane uzyskane z korpusu duńskich i szwedzkich tekstów spisanych w latach 1250–1700 pozwoliły na analizę dystrybucji i charakterystyki użycia nominalnych konstrukcji dzierżawczych, w szczególności dopełniacza -s. Wyniki analizy omówione zostały w rozdziale piątym.

W pierwszej kolejności zbadana została pozycja referenta posiadającego (posesora) w konstrukcji z dopełniaczem oraz w konstrukcji zaimkowej. Współczesna prenominalna pozycja przydawek w dopełniaczu jest już w dużej mierze utrwalona już w pierwszym badanym okresie (tj. 1250–1350), zarówno w języku duńskim, jak i szwedzkim. Jeśli chodzi o konstrukcje z zaimkami dzierżawczymi, zaimki regularne (np. *hennes hus* ‘jej dom’) są w większości prenominalne już w pierwszym okresie, w przeciwieństwie do zaimków zwrotnych, które występują najczęściej w pozycji postnominalnej (np. *huset sitt* ‘dom swój’). Zarówno duńskie, jak i szwedzkie zaimki zwrotne funkcjonują raczej w roli przymiotników zaimkowych (ang. *adjectival pronouns*) w najstarszych tekstach, zwłaszcza przy oznaczaniu relacji pokrewieństwa (obowiązkowa pozycja prenominalna utrwalona zostaje najpóźniej w tej właśnie relacji dzierżawczej). W pierwszym badanym okresie zaimki zwrotne są w trakcie procesu reklasyfikacji – z funkcji przymiotnikowej otrzymują funkcję determinującą, która wymaga pozycji prenominalnej we współczesnym języku duńskim i szwedzkim. Proces ten przebiega bardzo szybko, jako że już w drugim badanym okresie (1350–1450) zaimki zwrotne są w większości prenominalne. Jeśli chodzi o konstrukcje przyimkowe (np. *tornet på kyrkan* ‘wieża kościoła’), jest ich stosunkowo niewiele w korpusie tekstów historycznych. Konstrukcje te zaczynają pojawiać się w pierwszym okresie w języku szwedzkim (1250–1350), ale dopiero w drugim okresie w języku duńskim (1350–1450); ponadto, nie widać znaczących wzrostów w częstotliwości ich występowania. Przykłady dzierżawczych konstrukcji przyimkowych są głównie ograniczone do dzierżawczości lokatywnej (np. *konung*

aff saxaland ‘król Saksonii’) lub relacji część–całość (np. *handen på hertigen* ‘ręka księcia’); te ostatnie występują jednak wyłącznie w tekstach szwedzkich.

Po drugie, szczegółowo przeanalizowane zostały typy relacji wyrażane za pomocą nominalnych konstrukcji dzierżawczych. Z tekstów historycznych wynika, że konstrukcje, w których związek między referentami (posesorem i posesum) jest łatwy do przewidzenia, a odległość konceptualna między tymi referentami jest niewielka, do wyrażenia takiej relacji konieczne jest mniejsza ilość kodowania językowego. Takie przypadki, w szczególności relacja własności, relacja część–całość oraz relacje pokrewieństwa i ról społecznych, są najczęściej wyrażane za pomocą konstrukcji z zaimkami dzierżawczymi, a nie za pomocą konstrukcji z dopełniaczem. Z drugiej strony, kiedy związek między referentami w relacji dzierżawczej jest mniej przewidywalny i mniej prototypowy (np. w przypadku dzierżawczości abstrakcyjnej, atrybutywnej czy lokatywnej), relacja dzierżawcza wyrażana jest za pomocą konstrukcji z dopełniaczem. Wyniki te pozostają zatem w zgodzie z ekonomiczną motywacją w języku.

W trzeciej części analizy nacisk położony został na konstrukcję z dopełniaczem -s i czynniki, które mogą wpływać na użycie tej struktury. Analiza ta potwierdza hipotezę, że użycie dopełniacza -s w języku staroduńskim i starszwedzkim nie jest arbitralne, a zależy od szeregu semantycznych i pragmatycznych czynników (zob. wspomnianą wyżej Hipotezę A). Dopełniacz -s w tekstach historycznych wyraźnie faworyzuje referentów ludzkich, referentów w liczbie pojedynczej oraz referentów znanych (wspomnianych wcześniej w tekście) jako swoje przydawki (tj. posesorów). Ponadto, mimo że rodzajnik określony nie był w pełni zgramatyzalizowany w najstarszych tekstach, wyraźnie widoczne jest dążenie do tego, aby posesor w dopełniaczu wyrażony był określoną grupą nominalną lub nazwą własną. Tak ukształtowana charakterystyka posesora w konstrukcji z dopełniaczem -s wskazuje na wybór referentów, którzy są najbardziej znani i dostępni (pod względem określoności i topikalności) oraz najbardziej prototypowi (pod względem typu relacji dzierżawczej). Prototypowe relacje dzierżawcze, takie jak relacja własności czy pokrewieństwa, nieodzownie muszą odnosić się do referentów ludzkich (a przynajmniej żywotnych). Jedną z podstawowych funkcji przydawek dzierżawczych jest funkcja punktu odniesienia (ang. *reference-point function*, zob. Langacker 1995), który służy do identyfikacji referenta posiadanego. Referent w roli posesora powinien być zatem możliwie najbardziej dostępny, aby ułatwić identyfikację referenta posiadanego. Referent, który jest ludzki, określony i znany najlepiej wypełnia tę rolę.

Jak wspomniano, konstrukcja przyimkowa okazała się występować stosunkowo rzadko w korpusie tekstów historycznych, co uniemożliwia systematyczne porównanie czynników wpływających na wybór między dopełniaczem -s a konstrukcją przyimkową. Niemniej jednak, przykłady z konstrukcją przyimkową wskazują, że konstrukcja ta występowała w tekstach historycznych niemal wyłącznie z posesorami nieżywotnymi, w szczególności w relacji lokatywnej (tj. relacji wskazującej na miejsce pochodzenia, np. *keyseren aff rom* ‘cesarz Rzymu’). Tylko w tekstach szwedzkich znaleźć można pojedyncze przykłady z ludzkim posesorem w konstrukcji przyimkowej wyrażające relację część–całość.

Warto również dodać, że analizowane w rozdziale piątym dane nie sugerują żadnych znaczących różnic strukturalnych bądź semantycznych w użyciu konstrukcji dzierżawczych między językiem duńskim a szwedzkim. Jedyne różnice wynikają z częstotliwości użycia danej konstrukcji: w tekstach staroduńskich znacznie częściej używane są zaimki

dzierżawcze, z kolei w tekstach szwedzkich częściej używane są konstrukcje przyimkowe. Różnice te wynikają jednak z charakterystyki tekstów i czynników pozajęzykowych, np. duńskie teksty prawne zawierają więcej odniesień do relacji pokrewieństwa, które częściej wyrażane są za pomocą zaimków dzierżawczych niż za pomocą dopełniacza w korpusie.

Wyniki badań – korpus tekstów współczesnych

W rozdziale szóstym omówione zostały wyniki analizy konstrukcji dzierżawczych występujących we współczesnych tekstach duńskich i szwedzkich. Główną tematyką rozdziału jest zróżnicowanie nominalnych konstrukcji dzierżawczych, ze szczególnym uwzględnieniem czynników, które wpływają na wybór między dopełniaczem -s a konstrukcją przyimkową.

Po pierwsze, przeanalizowana została częstotliwość występowania danych konstrukcji. Największą różnicą między duńskimi a szwedzkimi tekstami jest frekwencja występowania konstrukcji przyimkowej. O ile konstrukcja ta używana jest niemal tak często, jak dopełniacz -s w tekstach szwedzkich (frazy przyimkowe stanowią 27% wszystkich konstrukcji dzierżawczych, a dopełniacz -s 32%), w tekstach duńskich frazy przyimkowe występują znacznie rzadziej (stanowią jedynie 10% wszystkich konstrukcji dzierżawczych, podczas gdy dopełniacz -s stanowi ok. 36%). Jednocześnie w tekstach duńskich znacznie częściej używane są zaimki dzierżawcze niż w tekstach szwedzkich. Różnice w częstotliwości występowania, w szczególności te dotyczące konstrukcji przyimkowej, wpływają w dużej mierze na wyniki analizy czynników wpływających na wybór danej konstrukcji. Podczas gdy pewne tendencje są bardzo wyraźnie zarysowane w korpusie tekstów szwedzkich, te same tendencje są znacznie mniej wyraźne lub nawet nieobecne w materiale duńskim.

Po drugie, podobnie jak przy korpusie tekstów historycznych, zbadano wybraną grupę czynników i ich relacje z daną konstrukcją dzierżawczą. Dzięki większej w stosunku do tekstów historycznych częstotliwości konstrukcji przyimkowych możliwe były porównania z dopełniaczem -s. Do analizowanych czynników należały: żywotność, określoność topikalność, typ relacji posiadania, a także liczba, policzalność, abstrakcyjność grupy nominalnej oraz rejestr tekstu. Za pomocą testów niezależności chi-kwadrat sprawdzono, czy w badanym materiale istnieje związek między każdym z tych czynników a wyborem konstrukcji dzierżawczej. Jedynie kilka czynników okazało się nie mieć wpływu na wybór między dopełniaczem -s a konstrukcją przyimkową, a mianowicie żywotność posesum, liczba, policzalność oraz rejestr. Pozostałe czynniki są wysoko skorelowane z wyborem danej konstrukcji dzierżawczej. Posesor w konstrukcji z dopełniaczem -s zarówno w tekstach duńskich, jak i szwedzkich jest najczęściej referentem ludzkim, określonym (bądź wyrażonym nazwą własną) i znanym. Ponadto, długość grupy nominalnej wyrażającej posesora liczona w sylabach również ma wpływ na wybór konstrukcji. Dopełniacz -s występuje najczęściej w kombinacji *krótki posesor – długie posesum* (np. *flickans bästa väninna* ‘najlepsza przyjaciółka dziewczynki’). Konstrukcja przyimkowa natomiast najczęściej zawiera posesora, który jest nieżywotny, nieokreślony oraz nieznan (tj. referent wcześniej niewspomniany). Konstrukcja ta charakteryzuje się również dłuższą grupą nominalną wyrażającą posesora, tj. kombinacja *krótkie posesum – długi posesor* (np. *kungen av ett specifikt land* ‘król konkretnego kraju’). Czynnikiem długości grupy nominalnej

odzwierciedla motywację ekonomiczną w języku – duński i szwedzki to tzw. języki *right-branching*, w których podrzędniki oraz dłuższe, strukturalnie skomplikowane elementy w grupie składniowej występują po prawej stronie nadrzędnika. Zgodnie z motywacją ekonomiczną, dłuższe elementy występują na końcu konstrukcji dzierżawczej, aby ułatwić użytkownikom języka przetwarzanie informacji.

Ostatnia część rozdziału to analiza wieloczynnikowa. Każdy z czynników (tj. żywotność, określoność, topikalność itd.) omówiony został dotychczas oddzielnie. Analiza wieloczynnikowa z wykorzystaniem modelu regresji logistycznej pozwala na zmierzenie jednoczesnego wpływu wszystkich czynników na wybór konstrukcji z dopełniaczem -s oraz na sprawdzenie, czy wpływ danego czynnika jest niezależny od pozostałych czynników. Wyniki te uzupełnione zostały analizą drzew klasyfikacyjnych, która pozwala na wizualizację danych w postaci wykresu oraz na zmierzenie, który z czynników ma największy wpływ na wybór między dopełniaczem -s a konstrukcją przyimkową. W materiale duńskim określoność posesora jest najbardziej istotnym czynnikiem, choć żywotność posesora oraz typ relacji dzierżawczej są niemal równie ważne. W materiale szwedzkim żywotność jest zdecydowanie najbardziej istotnym czynnikiem – ma znacznie silniejszy wpływ na wybór konstrukcji dzierżawczej niż pozostałe czynniki. Określoność, długość grupy nominalnej i topikalność również istotnie wpływają na wybór między dopełniaczem -s a konstrukcją przyimkową. Ukazano również, że wymienione czynniki są niezależne od siebie, z wyjątkiem typu relacji dzierżawczej, która w dużej mierze zależy od żywotności referenta. Jak wcześniej wspomniano, prototypowe pojęcia dzierżawczości z racji ich semantyki często konotują wyłącznie referentów ludzkich, jak np. relacja pokrewieństwa czy roli społecznej; z drugiej strony, bardziej peryferyjne typy relacji często konotują wyłącznie posesorów nieżywych, np. w relacji lokatywnej czy temporalnej.

Podsumowanie

Wyniki analizy konstrukcji dzierżawczych w duńskich i szwedzkich tekstach jednoznacznie wskazują na to, że konstrukcja z dopełniaczem -s i konstrukcja przyimkowa występują w znacznej mierze w dystrybucji komplementarnej. Podczas gdy dopełniacz -s najczęściej zawiera posesora, który jest ludzki, określony i znany, konstrukcja przyimkowa najczęściej zawiera posesora, który jest nieżywy, nieokreślony i nieznan. Warto pamiętać jednak, że taki układ czynników jest jedynie najczęściej spotykanym, ale nie obligatoryjnym – dopełniacz -s również występuje z referentami nieżywymi i nieokreślonymi, konstrukcje przyimkowe również mogą zawierać referentów ludzkich i określonych.

Jeśli chodzi o konstrukcję przyimkową, która nie była dotychczas szczegółowo zbadana, w obu językach obserwujemy podobny rozwój. Konstrukcja, która w tekstach historycznych była używana jedynie marginalnie, w tekstach współczesnych używana jest ze znacznie większą częstotliwością. W porównaniu z korpusem tekstów historycznych częstotliwość użycia dzierżawczych fraz przyimkowych rośnie sześciokrotnie w tekstach duńskich i aż dziesięciokrotnie w tekstach szwedzkich. Niezależnie jednak od tego wspólnego rozwoju, największą różnicą między korpusem tekstów duńskich a szwedzkich pozostaje częstotliwość używania konstrukcji przyimkowej. Wydaje się, że wśród języków germańskich przyimki dzierżawcze są bardziej powszechne w językach zachodnich, w których konstrukcja

ta ma dedykowany przyimek (jak w językach angielskim i niderlandzkim), a wśród północnogermańskich także w norweskim, w którym przyimek *til* 'do' jest znacznie bardziej wyspecjalizowany jako przyimek dzierżawczy niż duńskie i szwedzkie *af/av* 'od' (zob. Lødrup 2009; 2014). Spośród dwóch badanych w niniejszej dysertacji języków to w języku szwedzkim konstrukcja przyimkowa występuje częściej i używana jest w większym zakresie, być może właśnie pod wpływem języków zachodniogermańskich.

Na koniec warto powrócić do postawionych na początku dysertacji hipotez badawczych. Hipoteza A, która zakłada, że użycie konstrukcji dzierżawczych nie jest arbitralne i zależy od szeregu różnych czynników, została w pełni potwierdzona. Wybór między dopełniaczem -s a konstrukcją przyimkową nie jest przypadkowy ani całkowicie wolny, ponieważ duży wpływ na użycie każdej z konstrukcji mają takie czynniki jak żywotność, określoność, topikalność, długość grupy nominalnej i typ relacji dzierżawczej. Hipoteza B, zakładająca, że czynniki wpływające na wybór danej konstrukcji zmieniają się w czasie, również została potwierdzona. Po pierwsze, zmienia się wpływ typu relacji dzierżawczej – podczas gdy w korpusie historycznym wszystkie z badanych relacji wyrażane były za pomocą dopełniacza -s lub zaimków dzierżawczych, w korpusie tekstów współczesnych konstrukcja przyimkowa przejmuje niemal całkowicie relacje lokatywne i częściowo relację część–całość. Po drugie, znacznej zmianie uległ czynnik żywotności – w tekstach historycznych większość (ponad 64%) konstrukcji dzierżawczych zawiera posesora żywotnego, podczas gdy w tekstach współczesnych większość (ponad 50%) zawiera posesora nieżywotnego. Wpływ na tę zmianę ma przede wszystkim rozwój konstrukcji przyimkowej, ale również zmiana, jaka zaszła w charakterystyce dopełniacza -s, który obecnie coraz częściej dopuszcza możliwość użycia posesora nieżywotnego. Ostatnia z hipotez, Hipoteza C, zakładająca, że rozwój nominalnych konstrukcji dzierżawczych przebiega od prototypu do peryferii, została jedynie częściowo potwierdzona w wyniku analizy. Faktycznie częstotliwość użycia nominalnych konstrukcji spada z prototypowymi relacjami, a rośnie z relacjami peryferyjnymi; jednak rozwój ten można zaobserwować jedynie w korpusach tekstów duńskich. Ponadto, czynniki pozajęzykowe, jak tematyka tekstów mogła mieć pośredni wpływ na taką dystrybucję. W tekstach szwedzkich już od pierwszego badanego okresu (1250–1350) konstrukcje nominalne są bardzo często używane do wyrażania peryferyjnych relacji dzierżawczych, takich jak dzierżawczość abstrakcyjna, atrybutywna czy lokatywna.